

Bilag til ansøgningen om

FORSKNINGSENHED FOR KVALITATIV METODEUDVIKLING

Deltagere

Professor Steinar Kvale (foreslået forskningsleder), lektor Jette Fog, lektor Lars Hem, lektor Klaus Nielsen, lektor Bo Sommerlund, adjunkt Claus Elmholdt.

Ph.d.-studerende: Peter Musaeus, Svend Brinkmann.

Forskningsenhedens formål og arbejdsopgaver

Forskningsenheden vil videreføre den tværfaglige metodeudvikling fra Center for kvalitativ metodeudvikling og herudover satse på en tematisk udvikling af en kvalitativ psykologi, der tager udgangspunkt i en beskrivelse og forståelse af de psykologiske fænomeners kvaliteter, som de eksisterer i vores livsverden og sociale praksiser. Forskningsenheden vil søge:

- Gennem forskning tværfagligt at videreudvikle kvalitative metoder inden for samfunds-forskning
- Gennem forskning at styrke kvalitativ psykologis udvikling; teoretisk, empirisk, meto-disk og praktisk.
- At udbyde ph.d.-kurser i kvalitativ metode, herunder i tilknytning til Forskerskole i Psykologi og arrangere forelæsninger, seminarer og konferencer inden for områderne.
- At fremme kompetence for undervisning i kvalitativ forskning blandt fremtidige under-visere på området.
- At videreudvikle hjemmesiden for Center for kvalitativ metodeudvikling til en Internet-portal, som præsenterer den nye forskningsenhed mere alment, annoncerer foredrag, in-deholder elektroniske publikationer.
- Relancering af Nyhedsbrev for Center for Kvalitativ Metodeudvikling i regi af Forsk-ningsenheden for kvalitativ metodeudvikling.
- At være samlingssted for forskere og studerende med interesse for kvalitativ forskning og kvalitativ psykologi. Et væsentligt aspekt af forskningsenhedens aktiviteter vil være at udgøre et forum for forskning i kvalitativ psykologi på Aarhus Universitet, såvel na-tionalt som internationalt.

Baggrund for kvalitativ forskning ved Psykologisk Institut

Psykologisk Institut i Århus har i national og international sammenhæng været meget tidligt ude med empiriske kvalitative studier og metoderefleksion over kvalitativ forskning. Det er denne tradition, den nye forskningsenhed for kvalitativ metodeudvikling vil søge at videreføre, og som vi her sammenfatter i tre faser.

1. opstartfase. I slutningen af 1970erne blev der gennemført en række stort anlagte interview-undersøgelser ved Søren Willert med interviews af landmænd, Jette Fogs interviews af kvinde-lige industriarbejdere, Benedicte Madsens interviews af arbejdsløse, og Steinar Kvale med in-terviews af gymnasieelever. De tre sidstnævnte medvirkede til den første danske fælles publi-kation på feltet "Kvalitative metoder i dansk samfundsforskning" fra 1979 (udg. Broch et al.).

2. metodefase. Denne fase er kendetegnet ved et øget fokus på metodeudvikling og formidling af kvalitative metoder, og en tværfaglig orientering. Fasen startede med forskerkurser finansie-

ret af Statens Humanistiske Forskningsråd, om interviewmetoden arrangeret af Jette Fog og Steinar Kvale i 1986, og blev formaliseret ved oprettelsen af Center for kvalitativ metodeudvikling i 1988 med Jette Fog, Steinar Kvale og Bo Sommerlund. Centret afholdt en række forskerkurser og konferencer inden for det kvalitative område, med ledende internationale forskere på området, så som Amadeo Giorgi, Elliot Eisner, Elliot Mishler, Max van Maanen, Hanne Haavind, Lasse Løvlie, Patti Lather, Ken og Mary Gergen, Donald Polkinghorne, Jean Lave, Hubert og Stuart Dreyfus.. Bo Sommerlund og Ole Steen Kristensen udviklede tidligt et computerprogram for analyse af kvalitative tekster. Centret har siden starten udgivet et Nyhedsbrev med artikler om kvalitativ forskning, boganmeldelser og annoncer. Tematisk blev mesterlære introduceret i aktuel dansk pædagogik ved et seminar i centerregi i 1992, og centrets aktiviteter blev fra midten af halvfemserne i samarbejde med Klaus Nielsen udvidet fra metodekurser til også at omfatte et indholdsmæssigt fokus på anvendelse af kvalitative metoder i udforskning af praksislæring.

3. kvalitativ psykologi fase. Denne fase er i sin start nu, med yngre forskere, som vil koncentrere sig om kvalitativ forskning i mere specifikke psykologiske sammenhænge. Med udvikling af en kvalitativ psykologi sættes der fokus på det levede liv og på menneskers hverdagshandlinger i forskellige sociale kontekster. Vi forstår '*kvalitativ psykologi*' bredere end '*kvalitativ metode*' - om end metodedelen er et vigtigt element heri. Kvalitative metoder er relevante til at forstå de kvalitative elementer af den menneskelige verden. Kvalitativ psykologi tager ikke afstand fra kvantitative metoder, men insisterer på, at en forståelse af psykologiske fænomeners kvalitative betydning logisk må gå forud for en kvantificering. Selve betegnelsen '*kvalitativ psykologi*' bruges stadig oftere i disse år; jf. to kommende titler: Ian Parkers *Qualitative Psychology* (2005) og Carla Willig et al. (red.) *Handbook of Qualitative Psychology* (2007).

Kvalitativ psykologi grænser i nogen grad op til det antropologisk psykologiske felt, men kan siges at have andre fokuspunkter end specifikt "det særligt menneskelige" ved psyken. Enhedens fokuspunkter vil således være inden for områderne kvalitativ metode, etik, psykologihistorie og videnskabshistorie, samt studier af feltet teknologi-videnskab-samfund. Med en forskningsenhed for kvalitativ psykologi, der både indbefatter en genstandsforståelse og en metodeforståelse, vil Psykologisk Institut kunne have en førende enhed inden for feltet kvalitativ psykologi i de kommende år, som bygger videre på erfaringer med kvalitativ forskning over mere end 25 år, med en allerede udviklet kernekompetence på internationalt niveau inden for kvalitativ metodeudvikling.

Ad forholdet Forskningsenhed for kvalitativ metodeudvikling og Center for kvalitativ metodeudvikling. Center for kvalitativ metodeudvikling har siden 1988 med dets forskerkurser, publikationer og computerprogrammer opnået et positivt tværfagligt image i dansk, nordisk, og i en vis udstrækning også i international sammenhæng. Det vil være ønskeligt at bygge videre på dette i formidlingssammenhænge såvel som ved ansøgninger om eksterne bevillinger. Der er fortsat en stærk efterspørgsel efter Centrets tjenester fra et meget bredt fagspektrum. Ved ph.d.-kurset "Det kvalitative forskningsinterview" i november 2004 var der blandt de 27 deltagere følgende faggrupper repræsenteret: psykologi, pædagogik, arkitektur, teologi, datalogi, herunder deltagere fra Norge og Sverige.

Vi ønsker fortsat, om mulig, at benytte begrebet "Center for kvalitativ metodeudvikling" i eksterne sammenhænge for at bygge videre på den goodwill, Centret har oparbejdet over 16 år, mens Centret internt fungerer som integreret i den nye Forskningsenhed for kvalitativ metode-

udvikling. Organisatorisk vil vi bygge videre på de strukturer, som er oparbejdet ved Centret, og som vi ser som værende i overensstemmelse med retningslinjerne for de nye forskningsenheder mhp samarbejde om forskning relevant for udvikling af teori, praksis og formidling, og metodeundervisning ved instituttet, indgående i nationale og udenlandske netværk, og satsning på eksterne bevillinger. Endvidere med samt stor vægt på formidling af egen forskning nationalt og internationalt. Centret har gennem årene rekrutteret flere studerende til fremtidige universitetsstillinger gennem assistance ved Centeret, bidrag til Nyhedsbrevet, og medfinansiering af deltagelse i konferencer i udlandet. Centret har ved Centrets sekretær Lone Hansen opbygget en enestående ekspertise omkring arrangement af forskerkurser, som også er kommet til nytte for Forskerskolen i Psykologi, og som det vil være ønskeligt at bygge videre på.

Forskningsplaner

Forskningsprogrammet omfatter videreførelse af projekter fra Center for kvalitativ metodeudvikling og nye specifikt psykologiske forskningstemaer. En rød tråd i enhedens forskellige projekter findes i den fælles antagelse, at metodeudvikling må gå hånd i hånd med en udvikling af genstandsforståelsen. Denne antagelse er også afspejlet i enhedens forsøg på at integrere metodeteknik og teoretisk refleksion, hvilket går igen i flere af enhedens projekter, herunder delprojekterne om et kvalitativ instrumentarium og kvalitativ neuropsykologi. Delprojekterne er:

Begrebsudvikling for kvalitativ forskning

Etik i kvalitativ forskning og i psykoterapi

Udvikling af computerprogrammer for kvalitativ analyse

Kvalitativt inspiratorium

Den negligerede kvalitative psykologihistorie

Kvalitative Science-Technology-Society (STS) studier i psykologi

Kvalitativ neuropsykologi

Begrebsudvikling for kvalitativ forskning

For Jette Fog har det især drejet sig om at forstå den menneskelige relation i forskningsinterviewet, herunder i tilknytning til det terapeutiske interview. Jette Fog har revideret sin bog "Med samtalen som udgangspunkt" fra 1994 til en 2. udgave i 2004. Begge udgaver har været stærkt optaget af den mellemmenneskelige moral, der udspiller sig også i forskningsinterviewet. Hun arbejder nu sammen med Lars Hem videre med begrebsudvikling inden for det psykoterapeutiske felt mhp på et bogprojekt om psykoterapiens grundforhold. Det metodiske aspekt i dette samarbejde handler især om casestudier, individualpsykologi og teorien om den konkrete person.

Steinar Kvale har især fokuseret på konstruktion af kundskab i den mellemmenneskelige relation i interviewsituationen samt valideringsformer i kvalitativ forskning. Der arbejdes nu med to revisioner af "InterViews" fra 1996. Det er en 2. udgave til Sage Publications i California og en kortere og enklere version i et samlesæt for kvalitative forskningsmetoder til Sage Publications i London. Begge bøger forventes at udkomme 2005/6. Ved revisionerne er inddragelse af lingvistiske metoder i interviewforskning, herunder diskursanalyse, et vigtigt tema, samt forsøg på at begrebsliggøre interviewforskning forstået som en håndværksmæssig praksis. Endvidere søges der at gå ud over terapeutisk inspirerede empatiske interviewformer til også at inkludere Socratisk inspirerede mere antagonistiske interviewformer. Der arbejdes aktuelt med en artikel,

efter invitation fra tidsskriftet *Qualitative Inquiry*, om "Interview dialogues and oppression" som forventes at være indsendt i januar 2005.

Projektet om begrebsudvikling for kvalitativ forskning forventes at fortsætte til slutningen af 2007, når Jette Fog og Steinar Kvale går på pension.

Etik i kvalitativ forskning og i psykoterapi

Den kvalitative forsknings etik er i litteraturen primært blevet formuleret på to måder: Enten som en princip- eller regelbaseret etik, der skal beskytte deltagernes rettigheder, eller som en nærhedsetik, der skal drage omsorg for deltagerne, formidlet af forskernes empati. Denne sidste måde findes i Jette Fogs artikler og bøger. Dette projekt har som mål at udvikle alternative måder, hvorpå etik i kvalitativ forskning kan begrebsliggøres. Det er påbegyndt af Svend Brinkmann og Steinar Kvale i en artikel (under udgivelse i *Journal of Constructivist Psychology*), hvor der skelnes mellem mikro- og makroetik (mikro: i selve forskningssituationen; makro: i en større social og kulturel sammenhæng), og der argumenteres for, at hverken etiske regler eller empati er tilstrækkelige til at forstå kompleksiteten i etiske situationer i praksis. Der må derimod øget fokus på interviewet som en social og kulturel bestemt praksis. Fremover vil projektet indbefatte interviews med forskere om etiske dilemmaer. Efter invitation arbejder Svend Brinkmann og Steinar Kvale med et kapitel om etik i kvalitativ psykologi til en kommende *Handbook of Qualitative Psychology* (redigeret af Carla Willig, Sage forlag, 2007). Der arbejdes her ud fra en tese om, at forskere ved at opøve blik for praktiske situationer, og ved at fange situationer i konkrete "thick descriptions", får mindre brug for etiske regler og principper. Endvidere vil Jette Fog og Lars Hems bog om psykoterapi indeholde flere artikler om etik.

Projektet udføres i to koordinerede grupper, med Jette Fog og Lars Hems bogprojekt og Svend Brinkmann og Steinar Kvals artikelprojekt, med henholdsvis hovedvægt på etik i grænseområdet mellem terapi og kvalitativ forskning, og mere alment teoretisk og konkret forskningsmetodisk i den sidstnævnte gruppe.

Videreudvikling af computerprogrammer for kvalitativ analyse

Allerede inden personlige computere blev almindelige – og faktisk inden centret blev etableret – havde vi på Psykologisk Institut udviklet et computerprogram, hvormed man kunne administrere tekstanalyser. Da de personlige computere blev almindelige, var det naturligt at omskrive og udvide det eksisterende program, så det kunne anvendes på disse computere. Dette resulterede i første omgang i programmet Textbase Alfa, et klassisk DOS program. Senere kom Textbase Beta, der stadig var DOS-baseret, men anvendte vinduer og mus på samme måde som nutidens programmer. Textbase Gamma er så den nuværende version, og Gamma er et helt moderne Windows program til analyse af tekster – typisk interviews. Der er ikke i øjeblikket planer om nye versioner, men der sker til stadighed forbedringer af Gamma programmet.

Inspireret af udviklingen af Gamma og muliggjort af den tekniske udvikling af computerne har en tidligere psykologistuderende, Carl Verner Skou, udviklet et analyseprogram, QMA = Qualitative Media Analyzer, der kan administrere analyse af forløb, der er registreret som audio- eller videooptagelser, lagret digitalt på computerens disk. Carl Verner Skou er nu ikke en del af centret, men han er jævnligt i kontakt med centret.

Projektet fortsætter i årene fremover med videreudvikling af programmerne og undervisning i tilknytning hertil.

Den negligerede kvalitative psykologihistorie

Psykologien har siden sin grundlæggelse som videnskab haft kvalitative tilgange, som dog har været negligerede i den psykologiske metodelitteratur, og også i stor udstrækning i standardfremstillinger af psykologiens historie. I den repræsentative *International Handbook of Psychology* fra 2002, udgivet af International Union of Psychological Science, nævnes kvalitative metoder ikke i kapitlet "Basic Methods of Psychological Science" af Estes. Og i nyere forsøg på at indføre kvalitative tilgange i psykologien begyndes typisk med Foucault og feminisme, e.g. Carla Willig i "Introducing qualitative research in psychology" fra 2001. Psykologiens kvalitative historie er ukortlagt land. Det planlagte projekt sigter på at frembringe de "glemte" kvalitative forskningstilgange gennem psykologiens historie.

Mange af psykologiens store personligheder, der i dag ikke forbindes særligt med kvalitativ forskning baserede deres arbejde på præcist dette. Dette er dog blevet ignoreret af senere forfattere, herunder grundbogsforfattere, da det måske har været ømtåleligt at skulle inkludere personer som Freud og Piaget under kvalitative forskere, eftersom kvalitativ forskning ikke har talt som en respektabel videnskabelig metode. En gennemgang af psykologiens historie vil vise, at Wundt (både med sin *Völkerpsychologie* og *Ausfrage-experiment*), James, Freud, Gestaltpsykologien, Piaget, Luria, Vygotsky, Bartlett og Merleau-Ponty har ydet betydelige bidrag til en kvalitativ psykologi. I dansk sammenhæng bør også fænomenologien efter Rubin vies fornyet opmærksomhed, hvilket vil være i tråd med en stigende international tværfaglig interesse for fænomenologi.

Hovedansvarlige for projektet er Svend Brinkmann og Steinar Kvale. Der sigtes i første fase på en engelsksproget artikel, som vil blive påbegyndt i 2005 og påregnes indsendt til et tidsskrift 2005/6. Afhængig af den første analyse vil det blive vurderet, hvorvidt en anden fase med et bogprojekt skal påbegyndes.

Kvalitative Science-Technology-Society (STS) studier i psykologi

Science-Technology-Society-studier repræsenterer et tværfagligt perspektiv i human- og samfundsvidenskaberne, der undersøger videnskabers og teknologiers virke i en samfundsmæssig ramme. Omdrejningspunktet er, at videnskab og teknologi ikke kan adskilles, og at de primært skal forstås gennem analyser af praksis, snarere end gennem analyser af teori. Det har især været naturvidenskaberne og deres teknologier, der har været studieobjekt (Collins, Latour, Pickering, Stengers), men i de senere år har en række forskere vendt interessen mod psykologien, og har beskrevet psykologiens frembringelser som former for teknologi, der medstrukturerer menneskers hverdagsliv, e.g. hvorledes tests, terapier, pædagogikker, undersøgelsespraksiser, kategoriseringer mm. fungerer som teknologiske former i dagens vestlige kultur, og påvirker subjektets livsførelse og selvforståelse (centrale forfattere er fx Danziger, Hacking og Rose). Teknologibegrebet skal forstås bredt og kan både henvise til det, Michel Foucault kaldte "selvteknologier" (redskaber, hvormed mennesker skabes som subjekter på bestemte måder), men kan også referere til sådanne redskaber, som Vygotsky beskrev som konstituerende for højere mentale funktioner (fx sprog). Alment vil enheden søge at udvikle en teoretisk forståelse af subjektets livsførelse som teknologisk medieret, og vil her trække på kulturhistorisk psykologi (Vygotsky), situeret læringsteori (Lave), pragmatisk psykologi (Dewey) og "postfænomenologi" (Ihde).

Enheden vil være optaget af ikke blot at afdække forskellige psykologiske teknologiers opkomst og virke i dagens samfund, men tillige at søge at udvikle sådanne psykologiske teknologier, der kan støtte praktikere i deres daglige arbejde med fx udrednings-, vurderings- og interventionsopgaver. Det skal understreges, at teknologi-begrebet ikke nødvendigvis opfattes negativt, for det antages at være et grundvilkår for mennesket, at det er et teknologibrugende og –udviklende væsen, der også i sit forhold til sig selv og de andre er afhængig af forskellige former for teknologier og redskaber.

Vi vil udvikle det nye STS-perspektiv ved konkret at analysere eksempler på, hvordan psykologiens produkter er med til at frembringe bestemte fænomener og påvirke forskellige praksisformer. Enhedens medlemmer forsker pt. i, hvordan forskellige psykologiske vurderings-, udrednings- og interventionsteknologier strukturerer praksis i PPR-arbejde (CE), hvordan gruppearbejde og nye socialpædagogiske spil fungerer som selvteknologier i dagens skolepraksis (KN), hvordan forskellige vurderingsteknologier påvirker læring (SK), og hvordan pædagogisk psykologi formes af forbrugersamfundet (SK).

Allerede afsluttede projekter ved forskningsenhedens medlemmer har undersøgt, hvordan viden/læringsmetaforer og knowledge-management-teknologier påvirker organisatorisk praksis (Elmholdt; 2003; Elmholdt, 2004), hvordan læringsdiskurser organiserer subjektets forhold til sig selv i arbejdspraksis (Elmholdt & Brinkmann, 2004), ligesom psykoterapi er blevet analyseret som selvteknologi (Brinkmann, 2003). Endvidere er en antologi under udgivelse, der kritisk belyser nogle af dagens ”selvrealiseringsteknologier” (Brinkmann & Eriksen, 2005).

Hovedansvarlige for projektet er Svend Brinkmann og Claus Elmholdt med deltagelse af Steinar Kvale, Klaus Nielsen og Peter Musaeus. Projektet knytter an til de ovennævnte publikationer, og der forventes publikationer fra den nye mere systematiske del i løbet af 2006.

Kvalitativt instrumentarium

Der etableres et instrumentarium i Center for kvalitativ metodeudviklings lokale. Her installeres video- og optageudstyr med tre formål: 1) at fungere som træningsrum for kommende kvalitative forskere, 2) at fungere som et rum, hvor undervisningsmateriale på feltet produceres, og 3) fungere som et rum, hvor eksperimenter med kvalitative metoder kan udføres.

Det første formål indfries ved at stille faciliteter til rådighed for kommende kvalitative forskere, der via en optagelse på video eller bånd kan få supervision på interviewstil m.m. Det andet formål indfries ved at producere en DVD til markedsført distribution med prototyper på samtaler, optaget på video eller bånd. Samtaler bruges mangfoldige steder med forskelligt formål: forskningsinterviews, det terapeutiske interview, anamneseoptag, det journalistiske interview, medarbejdersamtaler og udvælgelsessamtaler. Som undervisningsmateriale kan det være uvurderligt at optage prototypiske samtaler på DVD. Det tredje formål handler om at udføre eksperimenter om kvalitativ forskning. Transskriptioner fra lydbånd til tekst udgør en akilleshæl ved interviewforskning i dag, såvel metodisk som teoretisk. Et eksplorerende projekt, der er under planlægning, handler om at lade samme interview analysere ud fra forskellige tilgange: direkte observation under interviewet, interviewers erindring fra interviewet, fra et lydbånd, fra en videooptagelse og fra en transskriberet tekst.

Instrumentariet vil være relevant for undervisningen ved Psykologisk Institut i forbindelse med praktisk undervisning i kvalitativ forskningsmetode på 4. semester ved Claus Elmholdt, og kunne udvides til at omfatte undervisning i, og supervision af terapeutiske og anamnesiske interviews.

Ud over den metodisk praktiske relevans vil resultaterne fra et kvalitativt instrumentarium være teoretisk relevante med henblik på sammenhængen mellem forskellige repræsentations- og vidensformer, især forholdet mellem skriftsprog, talesprog og kropssprog. Projektet vil her knytte an til aktuelle lingvistiske teorier om forskelle mellem mundtligt og skriftligt sprog.

Hovedansvarlig er Claus Elmholdt i samarbejde med Ole Steen Kristensen, og med Steinar Kvale og Klaus Nielsen som bidragsydere. Dele af projektet vil kunne udvides til et samarbejde med medlemmerne af faggrupperne klinisk psykologi og kognitions- og indlæringspsykologi. Projektet vil kunne blive igangsat i løbet af 2005.

Kvalitativ neuropsykologi

Neuropsykologien er karakteriseret ved udstrakt common sense anvendelse af kvalitative metoder i forbindelse med patient diagnostik, selvrapportering og tolkning af objektive data. Udvikling af kvalitative forskningsmetoder forventes fremover at blive et særdeles vigtigt område i hjerneforskningen. Førende hjerneforskere som Antonio Damasio har knyttet an til kvalitative fænomenologiske analyser af Husserl og Merleau Ponty.

Forskningsenheden vil, ved at inddrage de sidste 30 års forskning i kvalitative metoder, forsøge at bidrage til udvikling af neuropsykologiens kvalitative metoder med henblik på forbedring af den kliniske validitet og reliabilitet. Det gælder såvel udvikling af introspektion, fænomenologi og interview som metoder til at opnå indsigt i patienternes oplevelser, som det gælder "thick descriptions" af kontekstualitet og kulturel specificitet. En kvalitativ neuropsykologi søger at undgå traditionelle faldgruber i hjerneforskningen, som reduktion af det menneskelige subjekt til en modular automation og ureflekteret etablering af en neuro-kosmologi som den nye 'store fortælling' om det menneskelige. Morten Overgaard arrangerer i 2005 for Forskerskole i psykologi forskerkurset "The scientific use of subjective reports", hvor bl.a. Steinar Kvale medvirker.

Hovedansvarlig for forskningsstrengen er Claus Elmholdt i samarbejde med Morten Overgaard, Ph.d. og forskningsleder for den neuropsykologiske forskning ved Hammel Neuro-Center. Der forventes indgået aftale om fællesfinansiering af driftsomkostninger i forbindelse med forskningsprojekter, samt mulig indplacering af speciale og ph.d. inden for feltet.

Konkret arbejder Claus Elmholdt og Morten Overgaard med et design om identifikation af eksperimentelle confounders via interviews med subjekter om deres oplevelser i eksperimentelle arenaer. Der sigtes i første fase på en engelsksproget artikel. Eksperimentet forventes påbegyndt i 2005 og påregnes færdiggjort i 2006. Afhængig af forstudier og bemandingssituation vil forskningsenheden i løbet af 2006 overveje en større forskningsansøgning til det frie forskningsråd eller private fonde.

Forskningens relevans

Mens der har været en stærk tværfaglig udvikling af kvalitativ forskning inden for samfunds- og helseforskning de seneste 25 år, med en meget omfattende metodelitteratur, er, bortset fra i

Danmark, denne kvalitative udvikling stort set gået uden om "main stream" psykologien. I de seneste få år er der dog i international psykologi en spirende interesse for kvalitativ psykologi. Med den stærke kvalitative forskningstradition i dansk psykologi, og med den relativt lange kvalitative forskningshistorie ved Psykologisk Institut og det miljø, som her er skabt, vil Forskningsenheden for kvalitativ metodeudvikling have en stærk baggrund for at medvirke til denne nye kvalitative udvikling inden for psykologien.

Teoriudvikling. De planlagte forskningsprojekter søger dels at videreføre den kvalitative begrebs- og teoriudvikling, som har fundet sted i Center for kvalitativ metodeudviklings regi. Det gælder således betoningen af den menneskelige relation og de etiske aspekter i Jette Fogs arbejder, af psykoterapiens begrebsdannelse og teorien om den konkrete person i Lars Hem og Jette Fogs fælles arbejder. I Steinar Kvaales arbejder gælder det validitetsspørgsmålet, forholdet mellem metode og håndværk i kvalitativ forskning, og mens de tidligere arbejder har været præget af en noget ukritisk advokaturholdning for kvalitativ forskning, vil der fremover være en mere kritisk fokus på problemer om magt og etik i kvalitativ forskning, med dialoger som en mulig humanteknologisk herredømmeform. I de nye kvalitativ psykologi projekter er det en undersøgelse af psykologiske begreber og metoder ud fra et udvidet teknologibegreb inden for en Science-Technology-Society ramme, en tilgang som er relativ ny inden for psykologisk forskning.

Praktisk relevans. På et alment plan vil en klargøring af de begrebsmæssige og teoretiske forudsætninger for kvalitativ forskning kunne medvirke til en øget kvalitet i kvalitativ forskning. Den udstrakte brug af Jette Fog og Steinar Kvaales bøger og artikler indikerer, at de har været praktisk relevante for andre forskere. På et konkret plan har udviklingen af computerprogrammer for kvalitativ analyse dokumenteret en praktisk relevans ved en udbredt brug af disse programmer blandt kvalitative forskere. Det planlagte kvalitative instrumentarium vil gennem træningsøvelser kunne bidrage til at højne kvaliteten af interviewforskning, og ligeledes de undervisningsprogrammer, som vil blive søgt udviklet. Projektet kvalitativ neuropsykologi vil ved at inddrage den sofistikerede metode, som er udviklet inden for kvalitativ forskning i dag, kunne medvirke til at højne stringensen ved anvendelse af selvrapporteringsmetoden inden for neuropsykologisk forskning. Endvidere vil den noget snævre fokus på forskningsinterviews hidtil blive udvidet med en stærkere inddragelse af kvalitative observationer og tekstanalyser, samt forskellige former for samspil mellem kvalitative interviews og kvantitative spørgeskema.

Formidling. Den planlagte Forskningsenhed for kvalitativ metodeudvikling vil videreføre den formidlingsaktivitet, som har kendetegnet Center for kvalitativ metodeudvikling. Dette omfatter gennem publikationer at formidle international og egen forskning til brugere af kvalitative forskningstilgange, suppleret af Nyhedsbrevet og en Internet-portal. Centrets medarbejdere har lagt stor vægt på mundtlig formidling af deres forskning i form af forskerkurser og foredrag inden for det kvalitative område, hvor efterspørgslen er langt større end Centrets medlemmer har kunnet overkomme. Centrets medarbejdere har undervist i kvalitativ forskning på ph.d.-niveau ved samtlige universiteter i Danmark og Norge, og formidlet egen forskning ved gæsteforelæsninger og konferencer i Island, Sverige, og Finland, samt i England, Tyskland, USA, Canada og Syd Afrika.

Den allerede udførte forskning ved Center for kvalitativ metodeudvikling har haft et stærkt internationalt gennemslag. Jette Fogs bog "Med samtalen som udgangspunkt" har i Skandinavien sat en central del af dagsordenen for diskussion af de etiske forhold i forbindelse med det

kvalitative forskningsinterview. Hendes betoning af slægtskabet mellem de processer, som foregår i det dybtgående kvalitative forskningsinterview, og hendes diskussion af, hvad dette indebærer for forståelsen af forskningsinterviewet som bærer af empiriske argumenter, har været et af de sidste ti års mest centrale bidrag til at kvalificere forskningsinterviewet som empirisk metode. Når Steinar Kvale, som i Psyke & Logos 2000 temanummer om dansk psykologis historie, ud fra Social Sciences Citation Index 1972-2000, blev anført som den tredje mest citerede danske psykologiske forsker, efter Rasch og Kierkegaard, og ved en opdatering til 2004 anføres som den næst mest citerede, skyldes det overvejende gennemslaget af bogen "Interviews". Den danske udgave er nu i 11. oplag, den engelske udgave er på Sage's Bestsellerliste, og den er i dag internationalt den mest citerede interviewbog ifølge "scholar.google". I de senere år har Steinar Kvale bl.a. bidraget til American Psychological Association Press' bog "Qualitative Research in Psychology" (Yardley et al., 2003; kapitlet er også genoptrykt i Social Psychology Review, 2004), som Consulting editor ved det nye tidsskrift "Qualitative Research in Psychology" fra 2004, og nu som medlem af Review Board og bidragsyder til Sage Publications "Handbook of qualitative psychology" (Willig et al., 2007), og sammen med Svend Brinkmann en artikel om etik til Journal of Constructivist Psychology, 2005. Vi anser det for vigtigt, for at den vidensopbygning, som er sket ved Centret, kan videreføres til nye forskere i den ansøgte Forskningsenhed for kvalitativ psykologi.

Undervisning. Lokalt vil Forskningsenhedens aktiviteter bidrage til udviklingen af metodeundervisning på det kvalitative metodeområde på Psykologisk Institut, i første omgang ved den nye kvalitative metodeundervisning på 4. semester foråret 2005. Fremover vil der kunne laves specielle kurser inden for det kvalitativt psykologiske område for specialestuderende og derved bidrage til at øge den kvalitative forskningskompetence for de kommende psykologer.

Deltagernes indsats på området

For kortheds skyld begrænser vi os til at fremstille deltagernes indsats på området ved at angive deres vigtigste publikationer af relevans for Forskningsenheden kvalitativ metodeudvikling.

Brinkmann, S. (2003). Psykoterapi som selvteknologi. *Matrix – Nordisk tidsskrift for psykoterapi*, 20(4): 360-376.

Brinkmann, S. (2004). Psychology as a Moral Science: Aspects of John Dewey's Psychology. *History of the Human Sciences*, 17(1): 1-28.

Brinkmann, S. (2004). Psykologi som kulturelt og moralsk projekt. *Nord Nytt: Nordisk Tidsskrift for Etnologi*, vol. 89: 5-23

Brinkmann, S. & Kvale, S. (in press, 2005). Confronting the Ethics of Qualitative Research. *Journal of Constructivist Psychology* (special issue on "Constructing our ethics").

Brinkmann, S. & Eriksen, C. (red.) (2005). *Selvrealisering – bidrag til en kritisk diskussion*. (in prep.).

Elmholdt, C. (2003). Metaphors for learning: Cognitive acquisition versus social participation. In: *Scandinavian Journal of Educational Research*, 47(2), 115-133.

Elmholdt, C. (2004). Knowledge management and the practice of knowledge sharing and learning at work: a case study. *Studies in Continuing Education*, 26, 327-339.

Elmholdt, C. & Brinkmann, S. (2005). Discursive practices at work: Constituting the reflective learner. Book chapter in D. Boud, P. Cressey & P. Docherty (eds.) *Productive Reflection at Work* (in press).

- Fog, J. (1982). Om metode, sandhed og solidaritet. I: H. Holter & R. Kalleberg (red.) *Kvalitative Metoder i samfunnsforskning*. Oslo Universitetsforlaget.
- Fog, J. (1992). Den moralske grund i det kvalitative forskningsinterview. *Nordisk Psykologi*, 44(3), 212-229.
- Fog, J. (1994). *Med samtalen som udgangspunkt – Det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk Forlag (2. reviderede udgave 2004).
- Fog, J. (1998). *Saglig medmenneskelighed. Grundforhold i psykoterapien*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Fog, J. & Hem, L. (1998). Oplevelsesorienteret psykoterapi. I E. Hougaard et al. (red.). *Psyko-terapiens hovedtraditioner*. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Hem, L. (2002). *Drømme, psykoterapi og REM-søvn*. København: Frydenlund Grafiske (Under revision og oversættelse til engelsk).
- Hem, L. (1997) Otto Rank om psykoterapi: Den oplevelsesorienterede psykoterapis grundlag. *Agrippa, Psykiatrisk Tidsskrift*, 18, 1-2, 54-82.
- Hem, L. (1997) Kundskabsteoriens selvstændighed som den moderne videnskabs forudsætning - også psykologiens. I P. Bertelsen, L. Hem & J. Mammen (red.) *Erkendelse, stræben, følelse. Et festskrift til Henrik Poulsen*. Århus: Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Hem, L. (1989): *Psychotherapy as research tool*. manus.
- Hem, L. & Fog, J. (2002). Det kliniske interview. Eksistenspsykologiske overvejelser. I: A.v.d. Lippe & H. Rønnestad (eds.). *Det kliniske Interviewet: En håndbok*. Oslo: Gyldendal.
- Kvale, S. (Ed.) (1989). *Issues of Validity in Qualitative Research*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S. (1996). *InterViews - An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks, CA: Sage (dansk, norsk og svensk udgave 1977, koreansk udgave 1999, polsk udgave 2005).
- Kvale, S. (1999). Constructing knowledge through inter views. In W. Maiers, B. Bayer, B. Duarte Esgalhado, R. Jorna & E. Schraube (Eds.). *Challenges to Theoretical Psychology*. York: Captus Press, 50-59.
- Kvale, S. (2003). The psychoanalytic interview as inspiration for qualitative research. In P. Camic, J. Rhodes & L. Yardley (Eds.). *Qualitative Research in Psychology: Expanding Perspectives in Methodology and Design*. Washington, D.C.: American Psychological Association Press, 275-297. (Også udkommet i *Social Psychological Review*, 5, 20-42, 2003).
- Kvale, S. (2004). Frigørende pædagogik som frigørende til forbrug. I: J. Krejsler (udg.) *Pædagogikken og kampen om individet – Kritisk pædagogik, ny inderlighed og selvets teknikker*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Nielsen, K. (1998) Reflections on Observations as Method. I: *Nyhedsbrev for Center for Kvalitativ Metodeudvikling*, April 1998.

Forskningsenhedens eksterne samarbejdsrelationer

- Center for Science-Technology-Society Studies hjemmehørende ved Informations- og Medievidenskab, Aarhus Universitet, v/ Randi Markussen og Finn Olesen.
- Center for læring og uddannelse, Det samfundsvidenskabelige fakultet, AAU, v/Torben Jensen. Har udgivet flere bøger baseret på kvalitative interviews og har over en årrække været medunderviser ved Centrets årlige forskerkursus ”Det kvalitative forskningsinterview”.
- Aalborg Universitet, Institut for Kommunikation, v/ Lene Tanggaard. Adjunkt i pædagogisk psykologi, publiceret om og undervist på forskerkursus om kvalitativ forskning.

Hammel Neuro-Center v/ ph.d. Morten Overgaard, ansat som forskningsleder for det neuropsykologiske område pr. 1. januar 2005. Medvirker i det planlagte projekt om kvalitativ neuropsykologi.

Universitetet i Oslo: Psykologisk Institut v/ Hanne Haavind, udvekslet undervisning ved forskerkurser i Aarhus og Oslo, og Pedagogisk Forskningsinstitut v/Lasse Løvlie, ligeledes udvekslet undervisning.

Göteborg Universitet, Pedagogiska Institutionen, v/ Biörn Hasselgren. Medarrangør ved to nordiske forskerkurser om kvalitative metoder og forskningsgæst et semester ved Center for kvalitativ metode.

Saybrook Institute, San Francisco, v/Amadeo Giorgi. Giorgi har opholdt sig som gæsteprofessor ved Center for kvalitativ metodeudvikling, og holdt en række forskerkurser om fænomenologisk forskning. Steinar Kvale er adjungeret professor ved Saybrook Institute, og har undervist på forskerkurser i kvalitativ metode og vejledt ph.d.-afhandlinger inden for området.

Donald Polkinghorne, University of Southern California. Har forelæst og holdt forskerkurser ved Center for kvalitativ metodeudvikling.

Deltagelse i eksterne udvalg og projekter relateret til kvalitativ psykologi

Steinar Kvale: Consulting Editor ved Journal of Qualitative Psychology, Journal of Phenomenological Psychology, Qualitative Inquiry og Qualitative Research in Education.

Wissenschaftlicher Beirat ved Zentrum für qualitative Bildungs-, Beratungs- und Sozialforschung, Universität Magdeburg, Review Board for Handbook of qualitative Psychology (Sage Publications, in preparation)

Eksterne midler

Centrets tidlige finansiering

Offentlig fonde ol

Ved opstarten af den nye ph.d.-uddannelse fra slutningen omkring 1990 modtog Center for kvalitativ metodeudvikling offentlig støtte fra især Forskerakademiet til forskerkurser og gæsteophold med internationalt førende forskere inden for det kvalitative område. Forskerakademiet er siden nedlagt, og forskningsrådenes støtte til forskerkurser går nu hovedsageligt via forskerskoler.

Forskerakademiet bevilgede til Center for kvalitativ metodeudvikling årene 1990-1992 en fast basis-sum på samlet kr. 375.000. Herudover bevilges der frem til 1994 kr. 1.028.000 til forskerkurser fra Forskerakademiet. Af disse blev 347.000 bevilget til "Forskeruddannelsesnet for kvalitativ forskning" – bestående af Institut for almen medicin, KU, Institut for film, TV og kommunikation, KU, og Center for kvalitativ metodeudvikling, AAU, som administrerede bevillingen. Statens Humanistiske Forskningsråd bevilgede i 1989 kr. 70.000 til afholdelse af "VIIIth International Human Science Research" konference, med Steinar Kvale (formand), Lars Hem og Mariane Hedegaard som arrangører. Nordiske forskerkurser bevilgede i 1991 kr. 330.000 til afholdelse af Nordisk Forskerkursus "Kvalitativ forskning om indlæring og kognition". Centret deltog endvidere i årene 1998-2000 i netværket "Ikke-skolastisk læring", med Steen Wackerhausen (leder), Ole Dreier og Steinar Kvale i styregruppen, med en bevilling på ca. 1 million kroner, administreret ved Filosofisk Institut, Aarhus Universitet.

Samlet modtog og administrerede Centret i perioden 1989-1994 1.803.000 kroner i offentlige bevillinger.

Brugerbetaling

I tillæg til de offentlige bevillinger finansierede Centret ligeledes tidligere egne kurser gennem brugerbetaling. Dette indtægtsgrundlag dannede også grundlag for Centrets drift, med oprettelse af et bibliotek på omkring 600 bøger inden for det kvalitative metodeområdet, finansiering af forskerkurser og gæsteundervisning, rejsestøtte til kongresdeltagelse for Centrets medarbejdere, og hvorved det i en lang periode næsten ikke deltog i instituttets samlede ansøgninger til AUFF. Med den gradvise gennemførelse af det åbne marked for ph.d.-kurser fra slutningen af 1990'erne bortfaldt dette indtægtsgrundlag for Centret, og der står nu kun kursusindtægter for deltagere fra de øvrige nordiske lande tilbage.

Finansiering af Forskningsenhed for kvalitativ metodeudvikling

Professionskurser

Flere af Centrets medarbejdere – Jette Fog, Claus Elmholdt og Steinar Kvale har undervist på Dansk Psykologforenings efteruddannelseskurser, og her kunne der fremover mere regelmæssigt i samarbejde med Psykologisk Instituts kursusudvalg tilbydes kurser i Centrets regi.

Forskerskolekurser

Steinar Kvale arrangerede i 2004 Forskerskolens faste kursus "Kvalitative forskningsmetoder" som del af sine almene undervisningsopgaver. Også Centrets faste årlige kursus "Det kvalitative forskningsinterview" kunne overvejes udbudt i Forskerskoleregiet, og da med en indtægtsmæssig kompensation fra Forskerskolen.

Projektstøtte

Det planlægges efter en opstartsfasen for delprojekterne Kvalitativ neuropsykologi, og antagelig også for Kvalitativt instrumentarium, 2005/2006 at ansøge forskningsrådet om støtte til en udvidelse af projekterne. Især kvalitativ neuropsykologi forventes i årene fremover at blive et alment satsningsområde.

Rekrutteringsgrundlag

Der vil finde et generationsskifte sted i forskningsenheden, når Jette Fog og Steinar Kvale går på pension 2007/8. For at videreføre Psykologisk Instituts profil inden for udvikling af kvalitativ psykologi og bygge videre på den kernekompetence, der her er udviklet, vil det være ønskeligt, at der inden da kan knyttes 1-2 adjunkt/lektor stillinger og 1-2 ph.d. stipendiater til området kvalitativ psykologi. For enhedens medlemmer har forskning, publicering og undervisning i kvalitativ forskning hidtil været en underordnet opgave i forhold til at varetage opgaverne inden for hovedstillingerne i henholdsvis pædagogisk og klinisk psykologi. Vi vurderer, at der i løbet af de kommende år vil findes kvalificerede ansøgere til stillinger inden for forskningsenheden, herunder interne ansøgere som Peter Musaeus og Svend Brinkmann, og en ekstern ansøger som adjunkt Lene Tanggaard ved Ålborg Universitet.

Opsummering

Forskningsenheden kvalitativ psykologi bygger videre på den kernekompetence og internationale profil, som er opbygget ved Center for kvalitativ metodeudvikling. Med den aktuelt stærke internationale publiceringsaktivitet blandt Forskningsenhedens yngre medarbejdere vil enheden fremover kunne bidrage markant til Psykologisk Instituts internationale forskningsprofil. For at

styrke formidlingssiden, med den meget store efterspørgsel efter kurser og foredrag, som enhedens nuværende medlemmer ikke har kunnet overkomme, vil det være nødvendigt med en personalemæssig udvidelse. Denne bør finde sted inden for få år, hvis den spidskompetence, som enhedens ældre medarbejdere har oparbejdet, skal kunne videreføres, før de pensioneres, til nye medarbejdere, som også vil kunne varetage en forventet øget efterspørgsel efter undervisning og vejledning inden for det kvalitative område. Med den sene, men gryende, internationale interesse for kvalitativ forskning inden for "mainstream" psykologi, er det sandsynligt, at den foreslåede forskningsenhed vil kunne udvikles til et internationalt ressourcecenter inden for kvalitativ psykologi.

Bilag 3: Til ansøgningen om Forskningsenhed for kvalitativ metodeudvikling *Curriculum vitae for Forskningsenhed for kvalitativ psykologi*

Svend Brinkmann

1999 BA i filosofi fra Aarhus Universitet.

2002 Cand. Psych. fra Aarhus Universitet.

2003 Ph.d.-studerende samme sted.

2002 og 2004 Studie- og forskningsophold ved Oxford University ad to omgange.

Arbejder på forskningsprojekt om psykologiens etiske forudsætninger og implikationer.

Claus Elmholt

2000 cand. psych. fra Psykologisk Institut Aarhus Universitet

2000-2003 Ph.d. stipendiat ved Psykologisk Institut, Aarhus Universitet

2002 Visiting academic ved University of Technology, Sydney

2003 Adjunkt på Psykologisk Institut, Aarhus Universitet.

Mine forskningsinteresser inden for kvalitativ metodeudvikling er betydningen af relationen mellem interviewer og interviewperson for vidensproduktionen i det kvalitative forskningsinterview,

udvikling af kvalitativ metodik som neuropsykologisk forsknings- og undersøgelsesmetode samt

udvikling af feltforskningsstrategier til studie af læring i naturalistiske settings.

Jette Fog

1987-92 Adjunkt på Psykologisk Institut, Aarhus Universitet

1989 Ph.d.

1992 Lektor ved Psykologisk Institut, Aarhus Universitet, specialistanerkendelse som psykoterapeut og som supervisor i psykoterapi.

Min skriftlige produktion har især ligget inden for et felt, som kan kaldes samtalen. Jeg har både beskæftiget mig med samtalen som forskningsmetode, og samtalen som terapeutisk tilgang, og jeg har publiceret inden for begge felter – dog er den psykoterapeutiske samtale/proces det, som jeg beskæftiger mig med nu – og her sammen med Lars Hem.

Lars Hem

fil.dr., lektor

1971 Fil.dr. fra Stockholms Universitet

1972 ansat ved Psykologisk Institut, Aarhus Universitet

1995 specialist i psykoterapi og supervision.

Underviser i videnskabsteori/filosofi, metode og praktisk terapitræning,.

Forsker i psykoterapi, psykoterapiens og psykologiens historie, drømme, videnskabsteori og metode. Arbejder med psykoterapi i privat praksis.

Steinar Kvale

1974 Dr. philos ved Oslo Universitet

1982 Professor i pædagogisk psykologi ved Aarhus Universitet

1988 Leder af Center for kvalitativ metodeudvikling, samme sted

Adjungeret professor ved Saybrook Institute, San Fransisco

Professor 2 ved Universitetet i Bergen

Æresdoktor ved Göteborg Universitet.

Vigtigste forskningsområder er evaluering, kvalitative interviews og mesterlære.

Peter Musaeus

2000 cand. psych.

Tidligere erfaringer som forskningsassistent ved: Ålborg Universitet, Institut for Kommunikation samt Center for Virtuelle Medier; Århus Kommunehospital, Psykoonkologisk Forskningsenhed.

2001 ph.d-studerende.

2003 Visiting research fellow, Sussex University, UK

Klaus Nielsen

1998 Ph.d. fra Psykologisk Institut, Aarhus Universitet

1998-2000 adjunkt og lektor på Institut for Kommunikation, Aalborg Universitet.

2000 - ph.d. og lektor på Psykologisk Institut, Aarhus Universitet,

Vigtigste forskningsområder er samspillet mellem læring og social praksis, mesterlære og kvalitative undersøgelsesmetoder.

Bo Sommerlund

1969 – cand. scient. I matematik og statistik, Matematisk Institut, Aarhus Universitet

1969 – amanuensis, matematik og statistik ved Psykologisk Institut, Aarhus Universitet

1971 – adjunkt og lektor ved Psykologisk Institut, Aarhus Universitet